

Iván András és Jászi Oszkár: Szociológia és politika.

I.

A l'art pour l'art tudomány kora lejárt. A tudomány mind közvetlenebb kapcsolatot keres az étellel, keresi magát a közvetlen hatást az életre. A természettudományokban egymást követő forradalmakat a nagy természettudósok kiviszik az életbe s az emberi élet irányítására tartanak igényt.

Nem meglepő a kultúrának ebben a fázisában, hogy maga a társadalmi élet törvényeit kutató szociológia sem elégszik meg kutatással, elméletek alkotásával, hanem ifjú volta dacára már a társadalmi élet irányítását ambicionálja s a politikát alkalmazott tudománnyá akarja tenni.

Kétségtelen, hogy a szociológiának úgy az objektív, mint a szubjektív iránya igényli a társadalmi élet irányítását s hogy mindkét irányt már a tudomány lényegéből folyólag is, de irányító igényei által még fokozottabban — egyformán terheli az a súlyos kötelezettség, hogy a társadalmi élet minden mozzanatát éber figyelemmel kísérje, minden adatot megszeressen, rendezzen, összefüggéseiket kutassa, elfogadott elméleteit velők ellenőrizze s ha oly tényeket talál, melyek elméleteinek érvényét meg-ingatják, új elméletek szükségét kielégítse.

Ha ennek a kötelezettségnek a teljesítése soha egy pillanatra nem szünetelhet, ma bizonyára teljes erkölcsi súllyal nehezedik az a szociológiára. S ha valaha, ma bizonyára hozzátartozik a hivatásához az is, hogy munkáját a művelt társadalom nyilvánossága előtt végezze, azt ekkép mindennemű könnyelmű állásfoglalástól visszatartsa, illetéktelen és felelőtlen adatok valótlanságától (politikai sajtó) megvédje, az új jelenségek pontos és hiteles leírását adja.

Ha valaha, ma bizonyára hozzátartozik a hivatásához, hogy ellenőrzés nélkül ne tűrje felelőtlen közhit kialakulását legalább a művelt rétegekben s ekkép hallgatagon hozzá ne járuljon az emberiség sorsára nézve mérhetetlenül szerencsétlen, részben öntudatlan, de talán sokkal nagyobb részben tudatos megtévesztésekhez, amelyeknek jobbra és balra a tömegek, sőt

fájdalom elenyésző csekély kivétellel a műveltebb elmék is vak áldozatai.

Teljesíti-e nálunk a szociológia hivatását a jelen szörnyű válságában? Lehet, hogy egyes képviselői egyénileg részben megteszik kötelességüket, amennyiben legalább maguknak gyűjtik, egyelőre csendes, tudós elvonultságban az új jelenségek adatait s kutatják azok összefüggéseit. Lehet. De a nyilvánosság ily működésükről mit sem tud. Akkor pedig kötelességüknek fenn jelzett nem kevésbé fontos másik részét nem teljesítik. S ha egyesek talán ekként — legalább részben — teljesítik is kötelességüket, kiszámíthatatlan kár, hogy a szociológia hivatott képviselője: a *Társadalomtudományi Társaság*, az emberiségnek ebben a véres válságában hallgat.

Nem akarok kitérni ennek a ténynek az okaira. Sem tárgyiakra, sem személyiekre. Azok különben sem fontosak. Maga a tény a fontos. És súlyosak következményei.

A szellemi munkából élő osztály, az intellektuelek, akiknek egységes irányítása voltaképpen a társadalomtudománynak egyik eminens feladata lenne, nem találja a helyét, zavaros összevisszaságot mutat. Az intellektuelek — köztük a Társadalomtudományi Társaságnak szereplő tagjai is — megdöbbentő kapkodásnak, «adatok», «jelenségek» könnyelmű felhasználásának adják napról-napra bizonyítékait a napi sajtóban, folyóiratokban, előadásaikban. Míg egyrészt tüntetőleg kacérkodnak a tömegek legszélsőbb szociális vágyaival, másrészt valósággal szítják úgyis erős gyűlöletüket az értelmiségi osztály ellen az eseményeknek nem egyszer tendenciózus beállításával. Kacérkodnak a tömeg szociális vágyaival amíg a saját felszabadulásukról van szó, de megtagadják azokat, vagy legalább is ingadozók velük szemben, ha az új erők uralomra jutását kellene elősegíteniük. Így pl.: Az oroszországi «adat»-okkal, «jelenség»-ekkel folyton operálnak, belőlük következtetéseket vonnak le, — hol jobbra, hol balra, de többnyire jobbra — amikor minden felelőséggel bírő, szellemileg és erkölcsileg fegyelmezett kutató kétségbeesve kell hogy az «adatok», «jelenségek» hitelességének hiányát állapítsa meg napról-napra. Képesek tollukra, ajkukra venni a pártsajtónak ezt az útszéli frázisát, hogy «máról-holnapra» nem lehet új társadalmat berendezni. S ezt a bölcseséget vetik ellenők Leninnek és társainak — pedig az orosz bolsevikiek nálunk is megjelent műveikben a gyengébbek kedvéért újra és újra hangsúlyozzák, hogy a társadalmasítás technikai keresztülvitele legalább is egész emberöltőt igényel. Ezek az intellektuelek kellőképp értékelhetnék tehát a pártsajtónak azt a másik útszéli frázisát, hogy a szociáldemokrácia és a bolsevizmus között a «tempóban» van a különbség. És így tovább. Nem lehet feladatom, hogy e cikk keretében hosszú bűnlajstromát olvassam a fejükre e könnyelmű, vagy éppen cinikus intellektueleknek. De a szellemi és erkölcsi zűrzavarban igenis feladatommá kell ten-

nem, — ha nálamnál hivatottabbak erre nem vállalkoztak — hangot adni annak, hogy a szociológiára hivatás vár.

A társadalomtudomány, amely a politikát alkalmazott tudománnyá akarja tenni, nem maradhat passzív, amikor maga az emberi társadalom véres, halálos vajúdsban vonaglik. Meg kell találni a módját annak, hogy — joggal vagy nem joggal — ambicionált hatásköréből és felelősségvállalásából legalább a könnyebb és öt kétségtelenebbül megillető fentebb körvonalazott résznek feleljen meg — a társadalmi jelenségek, adatok pontos, hű feljegyzésének, rendezésének, elméletei ellenőrzésének.

A Társadalomtudományi Társaságnak, mint a szociológia hivatott képviselőjének cselekednie kell. Nem lenne talán helyes, ha itt részletes technikai proposíciókkal állanék elő. Ez egy társadalomtudományi ankéta tartoznék. De az irányelvek megjelölését megkísérlem. Erkölcsileg feltétlenül megbízható, szellemileg minden tekintetben rátermett, pártokon kívül és felülálló közgazdászok, műszaki emberek, jogászok, szociológusok stb. menjenek ki Oroszországba — oda, ahol a társadalom vajúdsa a leglázásabb és a legelőrehaladottabb stádiumában van, ahol tehát a legtöbb «tudományos» megfigyelési anyag áll rendelkezésre s ott tudományos szervezettségben gyűjtsék, jegyezzék fel a társadalmi jelenségeket. Itthon pedig ugyancsak egy megfelelő fajsúlyban összeállított szervezet álljon rendelkezésére, amely az Oroszországból időről-időre hazaküldött jelenségeket szortírozza, közzétegye és tudományosan feldolgozza. (A költség kérdése nem szabad és nem lehet, hogy aktív akadály legyen — ma, amikor «népkormány» van s amikor ebben a Társadalomtudományi Társaság jelentős tagjai is helyet foglalnak.)

A világforradalom legközelebbi fázisát talán nem befolyásolhatja lényegesen az intellektuelek állásfoglalása. A nagy szakadék, amely az eddig az uralkodó rend szolgálatában állott, intellektuel rétegek és a proletártömegek között tátong, máról-holnapra át nem hidalható. A nagy erőmérkőzés legközelebbi fázisai éppen ezért az intellektuelek állásfoglalásától függetlenül, régi bűnök, s ezek szörnyű betetőzése: a világháború rémségének véres büntetéseképp, fogják megrázkódtatni az egész világot. De hogy a legközelebbi vészterhes jövő végső eredményként mit hoz, — képzeletet meghaladó véres reakciót-e, vagy minden remények éltető csirázását — az igenis főképp, — nem! — kizárólag — attól függ, tud-e felszabadulni a szellemi munka évszázadok vagy inkább évezredek szellemi és erkölcsi bilincseiből, fel tudja-e ismerni a rá váró pörölycsapások szörnyű szenvedéseiben a maga természetadta szabad hivatását a társadalomban?

Ha igen! —akkor a világforradalom a szellemi munka felszabadulásával együtt a proletariátus, az egész emberiség felszabadulását hozza, sorsának intézését nem egy uralkodó kisebbség és eszköze, az általa e célra tudatos, mesterséges kiválasztás útján megteremtett értelmiségi osztály, hanem az egész emberiség-

ből való természetes kiválasztás útján kiemelkedő intellektusok vezetése alá helyezi.

Ha nem! — akkor egy átkos civilizáció szörnyű és megérdemelt pusztulásán át elkerülhetetlenül és szükségszerűen jönni fog a barbár reakció!

A szellemi munkát vezérszerep illeti meg! Igen! De nem a korlátok közé szorított, szolgálai bilincsekben sínylődő, eddig nagyrészt parancsszóra irányított szellemi munkát, hanem a *szabad, független* szellemi munkát!

De hogyan szabaduljon fel a szellemi munka?! A sajtó hírszolgálatának megbízhatatlansága hol jó, hol rosszhiszemű összevisszasága, balra éppen úgy mint jobbra, *pártérdekeket és nem forradalmi érdekeket szolgál* — elzárja a valóságot, kutató szem elől a látást. A látás útját kell szabaddá tenni, a tények, a jelenségek hírszolgálatát kell függetlenné tenni — legalább a művelt rétegek számára, ha már általában a mai «demokrácia»-ban az egyelőre keresztül nem vihető. Erre csak pártokon kívül és felül álló, tudományos szerv képes. Megteszi-e a külföldi szociológia kötelességét, teljesíti-e hivatását, vagy mulasztásával halálosan kompromittálja-e magát az emberiség s a tudomány történetének ítélőszéke előtt, nem tudom. (A mai időkben nem könnyű a tájékozódás a külföld dolgait illetőleg.) Hanem — ragadja meg a magyar tudomány a kezdeményezést, mutassa meg, hogy nemcsak hű követője tud lenni a külföld szellemi mozgalmainak, hanem tud bátor lendülettel előttük is járni, ha azok tétováznak. A tiszta látás útját szabaddá kell tenni! Legyen már vége annak — az utolsó óra int — hogy egy hatalmas nagy tömegmozgalom, amely már másfél éve állami szervezetté szilárdulva dacol az egész ellenséges világgal, mindig csak véres, szörnyű mumusként szerepeljen a hatalom polcáról leszorított és oda fellendült pártok jó és nem jóhiszemű céljaira. Legyen már vége annak, hogy minden borzalom, amely a négy és féléves világrengetés szörnyű eredményeként tépi, marcangolja a testileg, lelkileg agyonnyomorított népeket, annak a hatalmas megszervezett tömegmozgalomnak terhére írassék, amely a szervezés munkájában maga is rettenetes küzdelmet vív a szörnyű anarchia szervezetlen — s a szervezett régi hatalmak szervezett rémségeivel. Legyen már vége annak, hogy nagy magasságból nézzenek le felelőtlen pártemberek, akik még nem is oly régen maguk is hasonló fogadtatásban részesültek az akkori hatalmi pártok részéről, egy kétségtelenül nagyarányú, megszervezett tömegmozgalomra, amelynek programja és vezérlete utóvégre is az újkor leghatalmasabb társadalomelméleti rendszerének alapján áll, sőt vallott hite szerint harci taktikájában is annak utasításait követi.

Lélegzetvisszafojtva kell a szociális előhaladás minden — párt és egyéni szempontokon felülemelkedni tudó — kutató hívének figyelni az orosz és a német eseményeket. Meg kell kísérelni kibogozni a jelenségek, az adatok tömkelegéből azokat, amelyek

talán alkalmasak arra, hogy valamiféle megsejtéssel keressük a való igaz utat. Mik a szörnyűségekből, a tömeggyilkos háború tömeggyilkos utóhullámai, a történelem minden nagy viaskodásának és vajúdásának velejárói s mik a *teremtő, új korszellemek* pörölycsapásai?

A tiszta látás útját szabaddá kell tenni! Ha nem lehet és nem szabad egyetlen becsületes lelkiismeretnek sem *látatlanban* végleges álláspontot elfoglalni a nagyarányú tömegmozgalom *mellett*: nem lehet és nem szabad ezt megtenni *vele szemben sem*. És vigyázzanak az «intellektuel»-ek, nehogy megismétlődjék újra a történelmivé vált szellemi és erkölcsi képtelenség! Hogy amit valóban nagy, szabad intellektusok előkészítettek, ismét valóban kicsiny és szolgai intellektuelek legyenek azok, akik a forradalom likvidálásában tönkretenni segítsék.

Az emberiség fejlődésének békés és forradalmi fázisaiban egyaránt nagy, dicső érdemek mellett, nagy szomorú bűnök terhelik az intellektueleket. A mindenkori uralkodó osztályok ellenállhatatlan nyomása mentségükre szolgálhat, de nem változtathat magán a tényen,

Minden nagy szellemi és erkölcsi forradalmi mozgalom megindítói nagy szellemi és erkölcsi héroszok voltak, akik titáni erővel dacoltak az uralkodó szervezetek minden nyomásával. S ha az emberiség fejlődése mégis lassú, nagyon lassú volt, az azért volt, mert a nagy titánok magukban állottak, az intellektuelek őket magukra hagyták. Az utolsó titán a nagy társadalmi harcban — a sokat bálványozott, de még többet támadott Marx sem annak köszönheti rendkívüli, a történelemben példátlanul gyors hatását, mintha az intellektuelek köréből támadt volna erős, nagy segítőcsapata. Nem! Tisztelet a kivételnek! De az uralkodó osztályok — illetve a szolgálatukban álló «értelmiségi osztály» tudománya szellemi fegyverzetének egész tárházat nem a marxizmus nagyszerű értékeinek megvédésére használta fel, hanem megsebezhető pontjaira szinte kéjjel vetette rá magát újra és újra megújuló ostromaiban.

És sikerült a szolgai ostrom. A marxizmus körüli nagy «tudomány»-os vita valóságos intellektuális útvesztőjévé lett az intellektuelek széles rétegeinek. Ekkép sikerült bennük megzavarni minden haladás éltető erejét: a hitet egy gazdasági, egy szellemi, egy erkölcsi megújulás lehetőségében.

Legyen szabad csak nagy vonásokban utalni itt a tudományos vita legtendenciózusabb és legjelentékenyebb, éppen az intellektuelek körében szinte közhitté vált néhány jellemző «tévedés»-ére.

Csak rövid utalásként álljon egy-két legjellemzőbb ilyen «tévedés.»

A munkaértékelméssel, amelyet állítólag sikerült megdöntenie, megdőlt az uralkodó tudomány szerint a marxizmus épülete, holott ennek a munkaértékelmélet csak egyik — igaz,

hogy jelentős — pillére volt s holott nyilvánvaló, hogy a szocializmus eljövételének szükségszerűségét maga Marx, sem erre az elméletre alapította, hanem arra az objektív tényre, hogy a kapitalisztikus gazdaság immanens tendenciái viszik a szocializmus felé a társadalmat.

Vagy gondoljunk arra a másik tendenciózus és közhitté vált «tévedés»-re, hogy a történelmi materializmus «egyoldalúsága»-nál fogva, a társadalmi fejlődés alapelméletének el nem fogadható. Holott nyilvánvaló, hogy a történelmi materializmus egyáltalában nem kizárólagos fejlődési faktorként jelölte meg a termelő feltételek materiális változásait, hanem csak reális alapként jelölte meg a termelőviszonyok összességét, amelyetől függően a jogi, politikai viszonyok s ezek kapcsán az erkölcsi, vallási, művészeti, bölcséleti ideológiák kialakulnak. Marx és Engels művében egy csomó hely bizonyítja ezt, de csak egy pillantás a *«Zur Kritik der politischen Oekonomie»* előszavára is eloszlatott volna minden ide vonatkozó kétséget, amely a rendszer meg nem értéséből származik.

Főképp a feltörekvő proletariátusból vagy legalább is annak a vállán emelkednek ki azok az intellektusok, akik a társadalmi küzdelem nagy harcosságának szellemi segítő csapatát szolgáltatják. Azt a szellemi elitcsapatot, amely az uralkodó tudomány hatalmas rendszeres támadásai nyomán támadt szellemi káosz sötétjébe a marxizmus nagy értékeinek erős igazságaival világított bele. S amint a másik oldalon a «tudomány» intellektuális útvesztővé lett, amely csak arra volt jó, hogy palástul szolgáljon bátortalan és szolgálai intellektuelek tehetetlen vagy cinikus lelkiismeretének, úgy emezen az oldalon a marxista tudomány volt, az a gyújtófény, amely fanatikus hitet s a hit ereje nyomán lendületet, erőt vitt a tömegekbe.

Nagy összevisszaság az egyik oldalon: tiszta, egyszerű világosság a másikon.

S vigyázzanak az intellektuelek, hogy az ő összevisszaságuk véressé ne válják rájuk nézve.

A látók régen látják, hogy a világháború nem a kapitalizmus s a szocializmus közt folyik. Ezek között a küzdelem utolsó fázisa a világháború volt. A világháború eredménye ez a küzdelem, amely a szociáldemokrácia és a bolsevizmus közt élesedett ki. Az emberi társadalom *legmélyebb erőinek dinamikája* ez a küzdelem. Azoknak a mély erőknek dinamikája, amelyeknek a hullámzásait még a nagy francia forradalom kavarta fel s amely felkavart hullámnak a marxizmus hatalmas erejű lökése adott határozott irányt. S ezt a határozott irányt semmiféle emberi akarat — sem «bölc» vezérlet «mérséklete», sem még oly hatalmas pártszervezet — nem befolyásolhatja többé. A kapitalizmus elleni küzdelem hevességében az osztályharc alapján álló vezérlet és pártszervezet nem ismert és nem ismerhetett mérsékletet. Éppen az osztályharcos küzdelem szenvedélyessége

adta meg a harc erejét és lendületét s teremtette meg a vakhitű tömegeiket. Ezt a vakhitű tömegeket nem vezetheti a régi vezérlet, ha a heves harcok után most a gyűlölt és leküzdött kapitalizmus tudományának szellemi fegyvertárából kölcsönözi a maga cselekvésének, illetve nem cselekvésének, passzivitásának megokolását, nem korlátozhatja a régi pártszervezet, amely annyi lendületes erőfeszítés után most a forradalomra tőle nevelt és a véres világháborútól az őrjöngésig hevített tömegelek megfékezését ismeri feladatának.

A vezérek, a pártszervezeti vezetőségek megtorpanhatnak a feladat nagysága előtt, a felelősség súlya alatt — a hosszú harcok után elért hatalom polcán harci tűzük lelohadhat akár a becsületes alkotásvágy, akár a hatalom nyugalmas élvezetének vágyában — hosszú harcokban feltűzött s a gyilkos háborútól vad kétségbeesésbe kergetett tömegelek vak hite, vak fanatizmus-sal kell, hogy megvalósítani akarja azt a gyönyörű álmot, amit felelőtlen vagy felelős, hitellen vagy hívő vezérei évtizedeken át színes pompában ragyogtatlak előtte.

Nem arról lehet a vita, valósíttassék-e meg az álom vagy sem. Lehetséges-e az vagy sem? A felzaklatott tömegelek hite nem tűr ilyen vitát. A vita csak arról folyhat — de ez is csak forradalomhoz mért forradalmi tempóban kell, hogy eldőljön, mily formák között induljon meg a forradalmi erejű és tempójú megvalósítás. S ebbe a vitába kell hogy a szabad intellektus — vele a felszabadító tudomány és intellektuelek is — döntő határozottsággal, hivatásukhoz méltó erővel szóljanak bele.

Itt két út van. Vagy képes a szervezett szociáldemokrácia a demokrácia formái között teljes erővel nekilátni a megvalósításhoz, vagy jön ellenére az új tömegerő, új formák között. Ha az első út lehetséges, minden igaz ember annak szeretné adni az elsőséget. De ez az út csak egyetlen egy esetben lehetséges. Ha az intellektus teljesen a szociáldemokrácia rendelkezésére bocsátja magát, ha a kapitalizmus táborából forradalmi elhatározással és lendülettel egységesen a szociáldemokrácia táborába megy át s ezzel a vezérlet és pártszervezet becsületes, hívő elemeinek megadja a forradalmi cselekvés lendületét és bátorságát, felszabadítja a felelősség súlyától, amelyet az intellektus egységes támogatása nélkül nem viselhet.

Ha az intellektus — *intellektuelek* — történelmi hivatásának magaslatára nem emelkedik s erre a forradalmi lendületre nem képes, a társadalmi erők dinamikája a másik út felé sodorja az emberiséget s a valóban szabad intellektus, az emberiségnek fanatikus hívője megnyugvó odaadással kell, hogy rálépjen a *másik* útra.

Iván András.

II.

A fenti fejtegetéseket szerző még a proletárdiktatúra előtt február havában írta. Főbb gondolatainak közzétételét két szempontból is fontosnak tartottam. Először azért, mivel a *Társadalomtudományi Társaság* és a szociológusok ellen súlyos vádakat emel, melyek agyonhallgatása nem volna sem célszerű, sem korrekt cselekedet. Másodszer pedig azért, mivel a kis írás oly sajátos keveréke a tudományos igazságra törekvésnek és a szinte profetikus kifakadásoknak, hogy egy kortörténeti dokumentum erejével világítja meg az intellektuelek széles köreinek lelki állapotát ezekben a válságos időkben.

Egyrészt az önálló, szabad, kritikai vizsgálódást követeli, mint a szociológia tulajdonképpeni tisztjét; másrészt egy megvető kézmozdulattal hirdeti az öncélú tudomány végét és a jövő fejlődését olyan fatálisan előre megszabottnak látja, hogy azt semmiféle tényező nem befolyásolhatja többé.

Ami már most a Társadalomtudományi Társaság elleni vádjait illeti, azokat legfeljebb a tudományos kutatás szempontjából lehet mérlegelni, nem pedig a politikai irányítás látószögéből. Hisz nyilvánvaló, hogy egy kis tudományos csoport nem irányíthat olyan katasztrofális világeseményeket, mint aminőknek tanúi vagyunk. Ezt még annak is be kell látni, aki a tisztelt vádló úr álláspontjával szemben nem hisz a történelmi események vak és merev determinizmusában. A Társadalomtudományi Társaság néhány vezető embere különben a politikai irányítás terén meggyőződésének megfelelő határozott álláspontot foglalt el: merész, radikális politikát követelt befelé az égető szociális igazságtalanságok orvoslására és becsületesen pacifista politikát kifelé, mely elsősorban a szabad kereskedelem és a nemzetiségi egyenjogosítás eszméit érvényesítette volna. Ez az átfeljesztő, a múlt életképes erőit a jövő számára megmenteni akaró politika azonban képtelennek bizonyult a társadalmi lavina feltartóztatására. Az orosz tömegmozgalom elsepert minden tudományos vagy érzelmi ellenvetést. Nem valószínű, hogy a Társadalomtudományi Társaságnak bárminő propagandisztikus erő kifejtése ezen az eredményen bármit is változtathatott volna.

Az események útját kényszerűen előírta a tények három csoportja, melyeket módosítani a politikai és a tudományos girondenak nem állott hatalmában:

1. Egy háborgó, csakis diktatúra által irányítható, a forradalom és az ellenforradalom végletei között hánykódó konstellációban, egy hibrid, jobbra-balra ingó, szenilis formák közé kö-

tött kormányzás folyt, mely a nemzetgyűlés azonnali egybe-hívása, a földreform haladéktalan keresztülvitele és a nagyüzemek szocializálása helyett szinte szó nélkül tűrte az összes ellenforradalmi képleteknek csaknem változatlan továbbélését, a földértékadó és járadékirtok körüli talmudisztikus vitákat, a régi kapitalista rendnek csorbíthatlan terjeszkedését. Egy olyan óriási tömegpszichózist, mint aminő a mai helyzet, csak nagy, szimbolikus cselekedetekkel lehet irányítani. Ehelyett tovább folyt a régi adminisztráció aktakenése és az ankétekkel síboló törvény-előkészítés.

2. Még jobban megrontotta a békés átfejlesztés lehetőségét az entente vak külpolitikája. Rövid idő alatt kítűnt, hogy az entente pacifizmusa igazán csak az imperialista-kapitalista érdekeltség fügefalevele volt. A Wilson által előterjesztett népszövetség terv valóságos kigúnyolása a komoly pacifizmus minden lényeges gondolatának. A gondolkodó emberek egyre szélesebb körei előtt napról-napra világosabb lett, hogy ami Párisban készül, nem a világbéke, hanem egy újabb világháborúnak előkészítése. Az a tömeglélek pedig, mely a távolibb összefüggéseket nem látja, azt mindenestre megértette, hogy Magyarországot úgy nemzeti büszkeségében, mint gazdasági és kulturális haladásában porig akarják alázni. Ekként a demarkacionális vonalnak minden újabb kitolása a békés átmenet esélyeit egyre valószínűtlenebbé tette. Az éhségöv egyre borzasztóbban szorult a megcsonkított Magyarországra, melynek monstrummá dagadt vízfeje, a mindenféle munkátlanokkal s főleg a kenyereét vesztett szellemi proletariátussal elárasztott Budapest, a tömeghisztériának és a messianisztikus tanoknak valóságos tenyésztelepe lett. Nemzeti elkeseredés, szociális elégtelenség és a fizikai nyomornak minden válfaja egy kiegyenlítő politikát lehetetlenné tett.

3. Különben is a viszonyok materiális kényszere — minden külpolitikai és tömeglélektani komplikációtól teljesen el is tekintve — mindjobban szükségessé és elkerülhetlenné tette a kommunizmus eljövételét. Egy kiéheztetett várat, melynek élelmiszerkészlete egyre fogy, csak kommunista módon lehet kormányozni. S Magyarország egyre inkább egy ilyen körülzárt vár, melynek szorongatott s éhínséggel küzdő népe — elméletek nélkül is — mindjobban érzi, hogy a katasztrofális helyzeten (már amennyire lehetséges) csakis az élelmiszerkészletet kényszerű egybegyűjtése és szétosztása segíthet.

Ez a három okcsoport, véleményem szerint, kellőképp indokolja a kommunista forradalom eljövételét s magyarázatára

szinte fölöslegesen segédkonstrukciókat igénybe venni, mint aminő a magyar burzsoázia példátlan ostobasága és politikai iskolázatlansága, néhány politikai hisztérikus vergődése legellentétebb irányzatok között, a pánikszzerű félelemnek az eseményeket meggyorsító ereje stb. Bármily eltérően mérlegelje is valaki az itt körvonalazott politikai konstelláció alkotó elemeinek relatív súlyját és jelentőségét: abban minden higgadtabb megfigyelő bizonyára egyet fog érteni, hogy egy olyan rohanó és feltartóztat-hatatlan áramlattal állunk itt szemben, melyet egy tudományos csoport miben sem irányíthat vagy módosíthat.

Komolyabbnak látszik ezzel szemben a fenti cikk írójának az a vádja, hogy a Társadalomtudományi Társaság szorosan vett tudományos kötelességét mulasztotta el, amikor a nagy orosz tömegmozgalom elméleteit, tényeit és adatait nem tanulmányozta és nem vitatta meg a szükséges alapossággal és pártatlansággal. Valóban, e téren alig történt valami és szerző vádja az első pillanatra helyállónak látszik, mellyel szemben csak az a személyi kifogás emelhető, hogy a Társadalomtudományi Társaság vezető emberanyagát a forradalmi átalakulás munkája annyira igénybe vette, hogy egy rendszeres egybegyűjtő, kritikai és konstruktív munkára gondolni alig lehetett. Amde nemcsak személyi, de tárgyi kifogás is érvényesíthető e vád ellen: *A helyzet nem volt alkalmas a bolsevizmus fényeinek felülbírálására.* Nemcsak azért, mivel egy vulkanikusán kitörő társadalmi áramlatot alig lehet az azt átélőknek objektíve tanulmányozni, hanem főleg azért, mivel a nagy orosz átalakulás adatai és eseményei többnyire csak zavaros és ellentmondó hírekben jutottak el hozzánk, melyeknek verifikálása a legtöbb esetben lehetetlen volt. A kutatásnak azt az úgyszólván organikus lehetetlenségét különben maga a vádló úr is elismeri, amikor azt az egyedül helyes javaslatot teszi, hogy egy pártatlan s megfelelő szakértőkkel felszerelt bizottságot kellene kiküldeni az orosz tapasztalatok föl vételére, ellenőrzésére és kritikai mérlegelésére. Egy ilyen bizottság — megfelelően összetéve s a szükséges kutatási szabadság birtokában — valóban megbecsülhetetlen szolgálatot tehetne a tudományos vizsgálódásnak, sőt a jövő gyakorlati előkészítésének is. Hisz a mai helyzet döntő pontja nem az elméletben, hanem a gyakorlatban van. A bolsevizmus lényege nem új elméletek produkálása — az egész mozgalom szellemi fegyvertára nem mai keletű — hanem a proletariátus diktatúrájának, mint oly operatív beavatkozásnak, mely a kapitalista társadalmat a kommunizmusba akarja belekényszeríteni, gyakorlati kipróbálása és keresztülvitele.

Térben és időben, faji és tömegelektani készségekben, nyelvben és szokásokban az orosz dráma színterétől és szerep-

lőitől szinte hermetikusan elzárva, a magyar szociológiai kutatásnak még sokkal kevésbé állott eddig módjában mikroszkópja alá venni az orosz eseményeket, mint a nyugati vagy a német társadalomtudományi elemzésnek.

Az új helyzet ellenben most lehetővé teszi, hogy a kommunista mozgalmat a saját társadalmunk testén figyelhessük meg és összefüggéseit kutassuk a társadalmi élet más területeivel. Persze, emberi nemünknek ez a mai méreteiben minden eddigit felülmúló krízise — csakis a nyugatrómai birodalom bukásával és a népvándorlás által létrehozott új világrénddel hasonlítható össze a mai összeroskadás — oly mélységesen felkavarja a ma élő emberek minden köz és magánviszonyát, hogy alig képzelhető el a tudományos tárgyilagosság, higgadtság és pártatlanság az a foka, mely a mai világeseményeket tudományos rendszerbe volna képes foglalni.

De szerényebb keretekben: vállalni az adatgyűjtés, a kritikai tisztogatás és az összehasonlítás munkáját — talán kellő önfegyelem és jóindulatú megérteni akarás mellett mégsem volna hiábavaló vagy lehetetlen célkitűzés. S talán ez a szerep tényleg olyan, amit a mi társaságunk vállalhatna. Hisz ami az *önfegyelmet* illeti, két évtizedes küzdelemben megtanultunk igazságra törekedni úgy baráttal, mint ellenséggel szemben is. A Szabó Ervin emléke nem kis támaszunk lesz ebben az igyekezetben, aki mindig szinte szenvedelmes hévvel igyekezett a Társadalomtudományi Társaságot csoportok, pártok és osztályok fölé helyezni.

A *jóindulata megértés* szelleme sem fog nálunk hiányozni. Hisz a Társadalomtudományi Társaság világnézete — bármily széles liberalizmussal egyesítette is otthonában a legeltérőbb tudományos irányok embereit is — kivétel nélkül *antikapitalista* volt, mindig egy új erkölcsi és gazdasági rendért küzdött s a régi fogyatkozásait és bűneit kíméletlenül leplezte le.

A kommunista kísérlet mögött lappangó nagy világtörténelmi erőket mi tisztán látjuk s nincs okunk tőlük félni vagy megriadni. *A kommunizmus nemzetközi programja ma az egyedüli járható út* a Wilson koncepciójának bukása után. Csakis a nemzetközi proletariátus egysége, *egy átmeneti proletár cezarizmus* seperheti ki a védővámok és a nacionalista elzárkózás mai rendszerét, vezethet el az Európai Egyesült Államokhoz.

Ami pedig gazdasági programját illeti, *nincs közöttünk senki, aki ne helyeselné s ne támogatná a munkanélküli jövedelem megszüntetésére irányuló politikáját*. Sőt még azok is közülünk, akik a kommunizmus módszereit túlságosan mechanisztikusoknak tartjuk s az egyéni iniciatívát s a monopóliummentes

szabad versenyt féltjük tőle: azok is látva azt az óriási tömegakaratot, mely világszerte mögötte áll s amely akarat hatalmával szemben megtörik minden racionalista okoskodás, mondom, azok is csak azt kívánhatják, hogy *a kommunista kísérletet egyszer meg kell valósítani*. Enélkül az emberiség nyugvó pontra többé eljutni nem fog. Elméletek és dedukciók helyett tények keltenek a tömegnek. A kommunizmust ki kell próbálni. A szellemi munkának is lojálisan támogatni kell ezt a törekvést. Most egy ilyen óriási világexperimentum készül. Ha sikerül: az emberiség egy új és magasabb fejlődési korszaka következik be. Ha nem sikerül: legalább felszabadulnak az elmék egy tan kényszerűsége alól, mely a gyakorlati cselekvés minden más módszere elől elzárta az utat. Így vagy amúgy: ma a legnagyobb dolgok vannak kockán. Így vagy amúgy: ma támogatni kell minden észszerű és becsületes törekvést, mely a kommunista állameszmény megvalósítására törekszik. A fejlődés óriási áldozatokat követel tőlünk. Meg kell tenni mindent, hogy a kísérlet tiszta, világos és döntő legyen, hogy mindenkép újat és jobbat hozzon a korhadtt és korruptt kapitalista rend helyére!

Jászi Oszkár.

2.

1916 elején zordan és öntelten hömpölyögtünk le a Lovcsenről és sárban, mocsárban előttünk feküdt szegény Albánia.

Magyar szuronyok hegyén *német kultúrát* hordoztunk. Büszkén és naivul olyasmit hittünk, hogy a tenger Magyarorszá-